

Adnan Cemgil (1909-2001)

Türk modernleşmesi üzerine çalışmalar yürütmüş Adnan Cemil Bey (Adnan Cemgil) 1909 yılında İstanbul'un Fatih ilçesinde doğmuştur. Annesi ev işleriyle meşgul olurken babası Cemil Bey Ticaret-i Bahriye Mahkemesinde zabıt katibi olarak görev yapmıştır. Adnan Cemil Bey'in büyükbabası ise Osmanlı Dönemi'nde dış ülkelerle ticaret yapan hayriye tüccarı Çankırlı Hacı Ali Efendi'dir. Onun köşkünde doğan Adnan Cemil Bey Birinci Dünya Savaşı sonrası büyükbabasının ölmesi ve ekonomik durumlarının kötüye gitmesi sebebiyle ailesiyle birlikte Kızıltoprak'a taşınarak çocukluğunu burada geçirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde siyasi ve toplumsal dönüşümlerin hızlı yaşandığı bir süreçte; Meşrutiyet yıllarında doğan Adnan Cemil Bey, Osmanlı Dönemi'nin değişimine ve çöküşüne tanıklık ederken İstanbul'un işgalini yaşamış, Kurtuluş Savaşı'nı görmüş ve aynı zamanda yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına şahitlik etmiştir. Henüz 10 yaşındayken, milli kahraman ilan edilen Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in işgale karşı milli bir gösteriye dönüşen cenazesine katılması, "kahrolsun venizelos, Kahrolsun Rumlar, Yaşasın Türkler! diye bağırıldığı için İngiliz askerlerinden şiddet görmesi, dayısı ve teyzesinin eşinin Müdafai Milliye gibi milli direniş için kurulan derneklerde görev alan kişiliklerle çocukluğunu geçirmesi onun vatan ve millet sevgisiyle yetişmesinde önemli roller oynamıştır.

Babası Cemil Bey'i 1920 yılında erken yaşta kaybetmesiyle "Adnan Cemgil" olarak çağrılmaya başlanmıştır. Okul hayatını Kadıköy Mekteb-i Sultanisinde tamamlamış ancak İstanbul'un işgaliyle okulu kapandığı için bir süre Yahudi mektebinde eğitime devam etmiş ve sonra Kadıköy Rüştüyesini bitirip lise eğitimini bugünkü Kabataş Lisesinde tamamlamıştır. Özellikle işgal İstanbul'unda geçirdiği çocukluk onun üzerinde derin izler bırakmış, onun vatan ve millet sevgisi henüz bu yaşlarda filizlenmeye başlamıştır. Bu anlamda Adnan Cemgil henüz lise yıllarında Yükseliş Yolu Derneğini kurmuş, üniversite yıllarında ise Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) içerisinde yer alarak arkadaşlarıyla *Birlik* dergisini yayımlamıştır. Milli Türk Talebe Birliği'nin Bulgaristan'ın Razgrad şehrindeki Türk mezarlıklarının tahrip edilmesi sebebiyle başlatılan gösterilerde yer aldığı için gözaltına alınmıştır. Ancak MTTB içerisinde meydana gelen milliyetçilik ve turancılık üzerine başlayan ayrışma sırasında turancı grupların dergiye ve MTBB'ye hakim olmasıyla bu toplulukla bağını koparmıştır.

Adnan Cemgil lise yıllarında felsefeye olan ilgisi nedeniyle Darülfünunda felsefe eğitimine başlamıştır. Nazi Almanyası Dönemi'nde Hitler'den kaçan bilim adamlarının bu süreçte Darülfünun da görev almasıyla onlardan ders alan Cemgil, faşizmin bilim adamları üzerindeki etkisine bu süreçte şahit olmuş ve hayatı boyunca ırkçılık ve faşizmin insanlık üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmeye çalışmıştır. Cemgil üniversite mezuniyeti sonrası askerliğini yaptıktan sonra kısa bir süreliğine önce Devlet Demir Yollarında tercümanlık yaparken, ardından Ankara Erkek Meslek Öğretim Okulunda Felsefe öğretmeni olarak görev yapmıştır. Bu sırada üniversite yıllarından arkadaşı olan Nazife Hanım ile evlenmiştir.

Köklü bir aileden gelen Nazife Hanım'ın annesi Çemişgezek'te yaşayan Akkoyunluların uç beylerinden bir ailenin kızı olurken, babası ağır ceza reisi olan ve Muğla IV. Kuvay-ı Milliye Başkanı olan Cemal Bey'dir. Nazife Hanım da Adnan Cemgil gibi vatan sevgisiyle büyümüş, vatan için hayatlarını tehlikeye atan insanların çevresinde yetişmiş bir kişiliktir. İyi bir eğitim alan Nazife Hanım İzmir Fransız Okulundan sonra İzmir Kız Lisesi ve sonrasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünü bitirdikten sonra Kız Meslek Yüksek Öğretmen Okulunda öğretmenlik görevini yürütmüştür. 1941 yılında Ankara'da evlenen çiftin 1942 yılında Dumrul ve 1944 yılında Sinan adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda çıkarılan *Yurt ve Dünya* dergisiyle hayatında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Cemgil Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden olan Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi ve Mediha Berkes ile birlikte adını siyasette ve bilim alanında duyuracak olan *Yurt ve Dünya* dergisini yayınlamaya başlamasıyla dergi Ankara "sol'unun" en önemli topluluğu haline gelmiştir. *Yurt ve Dünya* dergisi sanat, edebiyat, politika, sosyoloji gibi birçok bilimsel alanda içeriğin yayımlandığı sol eğilimli bir dergidir. Derginin ilk çıktığı yıllarda tüm dünyada faşizm hareketleri yükselirken faşizmin en büyük simgesinden olan Naziler, İkinci Dünya Savaşı'nı önde götürürken, Türkiye bu durum karşısında yürüttüğü denge siyaseti nedeniyle Almanlara karşı yakın ilişkiler yürütmüştür. Türkiye'nin Almanya'ya karşı yakın ilişkiler yürüttüğü bu süreçte faşizme karşı demokrasiyi savunan, halkçılık ve inkılapçılığı öne çıkaran kapitalizm karşıtı bir yayın politikası sürdüren dergi kısa süre içerisinde tepkileri üzerine toplamayı başarmıştı. Özellikle ırkçılığa karşı yazılan yazıların en şiddetlileri Adnan Cemgil'in kaleminden çıkmıştır. Cemgil yazılarının büyük bir bölümünde ırkçı düşüncelerin toplum içinde yayılmasını engellemek amacıyla ırkçılığı savunanlara bilimsel değerlendirmelerle cevap vermiştir. Çünkü Cemgil, faşizm ve irticayı "tarihin çarklarını geriye doğru döndürmek" olarak nitelendirmiş, ilerleyen ülkelerin önünde yer alan en önemli iki engelin faşizm ve irtica olduğuna dikkat çekmiştir.

Yurt ve Dünya'da dergisinin önemli bir figürü olan Cemgil arkadaşları tarafından "derginin yükünü taşıyan kişi" olarak tasvir edilirken, uzun yıllar derginin fikir ve düşünüş yönünü belirlemiştir. Dergi kimi zaman Marksist, bazen sosyalist bazen de komünistlikle itham edilirken derginin siyasi çizgisi yayımlandığı dönemde tartışıla gelen önemli konulardan biri olmuştur. Cemgil ise bu ithamlara karşı "hepimizin eğilimi var, sol idik ancak Marksist bir dergi değildik" diyerek dergide yapılan tahlil ve yaklaşımların Marksist olmasına rağmen asla komünist olmadıklarını altını çizmiştir. Barışı ve demokrasiyi savunduklarını ve komünist olmadıklarını dile getiren Cemgil'in bu ifadeleri Hitler Almanya'sına sempati duyulan ve ırkçılığın rövaşta olduğu bir süreçte yayın hayatına başlayan derginin Türkçü-Turancı çevreler tarafından komünistlikle suçlanmasına engel olamamıştır.

Aslında Adnan Cemgil'in fikirleri incelendiğinde milliyetçilik karşıtı bir görüşe sahip değil, aksine milliyetçiliği gerçek manada açıklığa kavuşturmaya ve tanımlamaya çalışan Türk aydınlarından biri olduğu görülmektedir. Bununla

birlikte özellikle Cemgil'in *Yurt ve Dünya* dergisindeki yazılarında Türk milletinin iyi hayat şartlarında yaşamasını sağlamak için mücadele ederek medeniyetler arasında layık olduğu yeri alması için çaba sarf ettiği göze çarpmaktadır. Onun milliyetçilik, batıcılık, demokrasi ve inkılapçılık hakkındaki fikirleri Atatürk'ün fikirleriyle aynı düzlemde yer alırken, onun Atatürk ilkelerine olan bağlılığı ve cumhuriyetin kurucu değerlerine olan saygısı dikkat çekmektedir. Bu anlamda Cemgil inkılapçılığı gelişmiş ve çağdaş bir toplum yaratılması olarak tasvir ederken ileri medeniyet için ileri bir tekniğe yani bilime ihtiyaç olduğunu vurgulamış, aynı zamanda ırkçılığın dünyayla entegre halinde olmanın önünden büyük bir engel olduğunu düşünmüştür. Bu düzlemde Cemgil, milliyetçiliğin Atatürk ilkelerinden olan "inkılapçılıktan" ayrı olmadığını, o dönemde ortaya çıkan milliyetçiliğin ise cumhuriyet rejiminin içine girdiği ilerleme ve batılılaşma yolundan döndürülmeye çalışıldığına işaret etmiştir. Çünkü Cemgil milliyetçiliğin insanların yaşam tarzları, şekilleri ve renklerinden ibaret olmadığına değinirken bu farkların bir sosyal ayrılığa meydan vereceği, mesala sarışınları, esmerleri, güzelleri ve çirkinleri ayrı bir zümre oluşturarak milliyetçiliğin en önemli özelliklerinden biri olan "birliğe" zarar vereceğinin altını çizmektedir. Bu noktada milliyetçiliğin önemli figürlerinden biri olan Ziya Gökalp hakkında övgü ile bahseden sözleri ve kendini onun fikirlerine uyan ve ona ihanet etmemiş bir kişi olarak tanımlaması ise Cemgil'in milliyetçilik anlayışını özetler niteliktedir.

Fakat Cemgil ve arkadaşlarının ırkçılık ve faşizm üzerine yazıları kısa süre içerisinde büyük tepkiler toplamıştır. Bunun üzerine Hasan Ali Yücel; "dergiyi yayınlamaktan vazgeçin, yoksa bunlar (ırkçı-turancılar) benim kafamı yiyecekler diyerek" derginin kapatılmasını tavsiye etmiş ve *Yurt ve Dünya* dergisi böylece kapatılmıştır. Adnan Cemgil *Yurt ve Dünya* dergisi kapatıldıktan sonra Behice Boran ile birlikte 1945 yılında *Ant* dergisini yayınlamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Boran ve Cemgil *Tan* gazetesinde birlikte yazılar yazmaya başlamışlardır. Onların *Tan* gazetesindeki yazıları Adnan Menderes tarafından bir "hürriyet ve demokrasi savaşı" olarak tanımlanmış ve muhalefet saflarında yer alan Menderes'in bu ifadeleri Cemgil'in bir muhalif olarak dikkatleri üzerine çekmesine olmuştur. Bu noktada Cemgil ve arkadaşları (Cemgil'in de yakın çevresinde olan Behice Boran, Sabahattin Ali, Zekeriya ve Sabiha Sertel) Türkiye'de çok partili hayata geçişin etkisiyle muhalif bir dergi olan *Görüşler* dergisi etrafında toplanmışlardır. Bu isimlerin yanında Cumhuriyet Halk Partisi ile görüş ayrılığı yaşayan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Tevfik Rüştü Aras gibi siyasilerin yanında Halide Edip Adivar, Aziz Nesin ve Sabahattin Ali gibi isimlerin de yer aldığı *Görüşler* dergisi, diktatörlüğe ve faşizme karşı olup demokrasiden yana olan herkesten yazı almayı kararlaştırmış, bu düzlemde dergi demokrasi davasında birleşenlerin ortak platformu olarak görülmüştür. Cemgil'in ise tek bir sayı yayınlanabilen bu dergideki ilk yazısı ise yine faşizm üzerine olmuş ve bu yazısında Peyami Safa'yı düşünceleri ve kitabı hakkında sert bir dille eleştirmiştir. Ancak derginin kadrosu ve yazıları daha ilk günden dikkat çekerken derginin komünizm propagandası yaptığına işaret edilmesi Tan Matbaası'na yapılan saldırılardan *Görüşler* dergisinin de hedef haline gelmesine neden olmuş ve dergi kapatılmak zorunda kalmıştır.

Adnan Cemgil Tan Matbaası Olayları sonrası *Görüşler* dergisinin dağıtılmasıyla öğretmenlik görevinden alınmış ancak sonraki süreçte arkadaşlarıyla birlikte açtığı davayı kazanmış ve öğretmenlik mesleğine dönmüştür. Ancak yazmaktan geri durmayan Cemgil *24 Saat* adlı gazetede çalışmaya karar vermesiyle birlikte öğretmenlikten istifa etmiştir. Bu gazete aslında Demokrat Parti'nin bir gazetesi olarak çalışmayı amaçlasa da Cemgil bu durum için "DP özgürlük mücadelesi veriyor. Ona destek olalım, gazeteye yazalım, ama hiç kimseye angaje olmayız" ifadeleriyle gazetenin amacını belli etmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi Mediha Berkes iken yazı işlerini fiilen idare eden ise Adnan Cemgil olmuştur. Ancak bu gazete Adnan Cemgil'in faaliyet gösterdiği diğer yayınlar gibi kısa süreli olmuş ve yalnızca 13 sayı çıkabilmiştir. 1948 yılına gelindiğinde ise Cemgil DTÇF'deki görevlerinden alınan Pertev Naili Boratav, Niyazi-Mediha

Berkes ve Behice Boran gibi işsiz kalmış, bu gruba gazeteleri kapatılan Zekeriya ve Sabiha Sertel de eklenmiştir. Ancak Cemgil diğer arkadaşları gibi yurt dışına çıkmayı düşünmemiştir. Bunun yerine Behice Boran gibi Türkiye’de kalarak geçimini sağlamak amacıyla çeviri yapmaya başlarken bir yandan da gündelik işlerde çalışmış, hatta bakkal dükkanı bile açmıştır.

14 Mayıs 1950 seçimleri Türkiye’de büyük değişimlerin yaşanmasına neden olurken geçmişte Cemgil ve arkadaşlarının desteklediği Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi düşünülenin aksine Türkiye’de “sol” çevrelerin geçmişe nazaran daha da baskı altında kalmasına neden olmuştur. Bunun ilk sinyalleri ise henüz iktidarının ilk yılında DP’nin Kore’ye Türkiye’nin asker gönderme kararına karşı gösterilen Cemgil ve arkadaşları tarafından kurulan Türk Barışseverler Derneği aracılığıyla verilmiştir. Behice Boran başkanlığında kurulan bu cemiyette Adnan Cemgil derneğin Genel Sekreteri olarak görevlendirilirken bir dilekçe hazırlanarak; Kore’ye 4500 kişilik bir askeri kuvvetin gönderilme kararına itiraz edilerek bu kararın Türk ve BM Anayasası’na aykırı olduğu için kararın iptali istenmiştir. 24 bin adet bildiri basılarak bu karar protesto edilirken derneğin kurucuları asker gönderme kararının Türk milletinin menfaatine değil de Amerikan Hükümeti yararına olacağı için karara karşı çıkmış, Türk milletinin dünya barışına olan bağlılığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Ancak dağıtılan bildiri sebebiyle derneğin üyeleri “milli menfaatlere aykırı beyannameler yaymaktan” suçlanıp tutuklanmıştır. Tutuklanma sonrası Boran ve Cemgil’in polis tarafından evleri aranarak “komünistliğe ait evrak ve vesaik” bulunduğu iddia edilmiştir. Bu sebeple Cemgil bu süreçte 6 ay Ankara ve 7 ay da Nevşehir cezaevinde yatmıştır. Bu durum eşi Nazife Hanımı da etkilemiş ve Adnan Cemgil’in uğradığı politik baskılar Ankara’da öğretmenlik yapan Nazife Hanım’a yönelerek onun Yozgat Lisesine sürülmesine neden olmuştur. Ancak bu ayrılık uzun sürmemiş ve 6-7 Eylül Olaylarından sonra Nazife Hanım öğretmenlikten istifa ederek İstanbul’a gelmiştir. Bu süreçte Adnan Cemgil Evren Yayınlarını kurup ve ansiklopedi yayınlamaya başlarken Nazife Hanım ise Sarıyer Ortaokulu ve Ermeni Lisesinde görev yapmaya başlamıştır.

Cemgil’in siyasete atılması ise 1961 Anayasasının doğurduğu özgürlükçü ortam nedeniyle kurulan Türkiye İşçi Partisi ile olmuştur. Eşi ile birlikte 1962 yılında partiye dahil olan Cemgil, partinin Yürütme Kurulu ve Genel Yönetim Kurulu’nda görev yaparak Atatürk’ün altı ilkesine sol bir yorum katan TİP’in Bursa adayı olmuş, ancak seçilememiştir. Her ne kadar kamuoyunda 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlükçü ortam oluşsa da TİP çoğu zaman sert propaganda ve saldırılara maruz kalmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden birisi ise TİP’e yöneltilen “komünizm savunucusu ve komünist Rusya’dan yönetildiği” iddiaları olmuştur. Komünizm ve Rusya’ya karşı bu dönemdeki olumsuz imge ise Türkiye’nin NATO’nun önemli bir ittifakı olmasıyla hız kazanmıştır. TİP’in ise Batı bloğu ve NATO ittifakı eksenli politikayı eleştirmesi sebebiyle siyasette bir izolasyona uğrarken eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Adnan Cemgil 1968 yılı Senato seçimlerinde ise Bursa’ya göre sol’a daha yakın olan Zonguldak’tan seçimlere girmiş, ancak yine kazanamamış tekrardan Genel ve Merkez Yönetim Kurullarında görev yapmıştır.

Fakat 1969 yılı genel seçimlerinde de siyasi olarak bir varlık gösteremeyen TİP, 12 Mart Askeri Muhtarıyla kapatılınca Cemgil yargılanmadan partiden ayrılmış ve siyasi hayatını sonlandırmıştır. Adnan Cemgil’in siyasetten uzaklaşmasının bir diğer önemli sebebi ise oğlu Sinan Cemgil’in öldürülmesi olmuştur. Babası gibi siyasetin içinde yer almak isteyen Sinan Cemgil Orta Doğu Teknik Üniversitesinde eğitimini sürdürürken bazı fikir klüplerine üye gençlerle birlikte farklı örgütler içerisinde bulunmuştur. 68 kuşağının Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan gibi sembol isimlerinden olan Sinan Cemgil banka soyuma, ABD’li askerlerin kaçırılması, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu adı altında giriştiği illegal faaliyetler gibi olaylar nedeniyle emniyet güçleri tarafından hakkında yakalama kararı çıkartılmıştır. Bu sebeple Kahramanmaraş’ın Nurhak ilçesinde saklandığı sırada emniyet güçleri ile girdiği çatışma sonucu öldürülmüştür. Oğlunu

kaybeden ve büyük bir acı yaşayan Adnan Cemgil bu olayın da etkisiyle politik hayatını sonlandırmıştır. Bu anlamda Adnan Cemgil politik hayatından çok Türk modernleşmesine verdiği katkılarla tanınmıştır. Cemgil Batı'da bilgi ve birikimin Batı'yı günümüzdeki duruma getirdiğini, Batı medeniyetlerinin Ortaçağ karanlığını devirip kendilerine yeni bir medeniyet yolu açan hamlelerinin Türk milletinin de ileriliği için de kabul edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu anlamda Batı hayranlığından ziyade Batı'da iyi olanın alınması gerektiğine değinen Cemgil'in batıcılık hakkındaki görüşleri Atatürk ile aynı paralelde olurken Atatürk'ün "memleketler çeşitlidir, fakat uygarlık birdir ve bir milletin gelişmiş için de bu tek uygarlığa katılması gerekir" sözleriyle aynı anlama gelen "Türk milletinin ileri bir medeniyet seviyesine yükselmesi için gerekli adımlar atıldı. Bu medeniyet Garp medeniyetinden başka bir şey değildi" sözü onun cumhuriyetin kurucu değerlerine karşı bakışını ortaya koymaktadır.

Cemgil'e göre cumhuriyet inkılabının getirdiği en köklü fikirlerden birinin Batının kaynaklarına giderek yeni düşünüşün pınarlarından alınan öze yeni Türk bilgi ve sanatını kurmaktır. Cemgil Batı'ya olumsuz bakanları ve bu konuda yazılanları da tenkit etmiştir. Tenkitin önemine dikkat çeken Cemgil, Batı'nın medeni uygarlık seviyesine yükselmesinde tenkitin önemli bir yer tuttuğunu ve bu nedenle de inkılabın yarısının tenkitten oluştuğunu işaret etmiştir. Bu anlamda sosyolojiden tarihe, siyasetten ekonomiye kadar her alanda yayınlanan mecmua ve kitapların tenkidi konusunda yaptığı değerlendirmeler ise onun çeşitli müspet bilimler hakkında sahip olduğu bilgi ve birikime işaret etmiştir. Bu yüzden Cemgil yazılarında Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali, Rönesans ve Reform gibi tarihi aşamaları ayrıntılı bir şekilde çözümlenip tenkit ederken aynı zamanda Atatürk ilkelerinden olan İnkılapçılığın önemine dikkat çekmiştir.

Atatürk'ün inkılapçılık anlayışına uygun olarak Türkiye'de çağdaş kültürün temellerine inmek amacıyla kültür reformlarını hızlandırmak ve Cumhuriyet modernleşmesine katkı sağlamak amacıyla Hasan Ali Yücel'in başkanlığı zamanında yapılan hamlelere diğer aydınlar gibi Adnan Cemgil de büyük katkılarda bulunmuştur. Özellikle Platon'un *Epinomis ve Menon*, Diderott'un *Görenlerin Yararına Körler Hakkında Mektup, Konuşmalar, Kaderci Jacques ve Efendisi* ve *Rameau'nun Yeğeni* gibi 40'a yakın eseri çevirerek Türk kültür hayatına sunmuştur. Yücel'in Birinci Neşriyat Kongresinde bu konuya dair batı kültürünün bir parçası olmak için medeni dünyanın klasiklerinin Türkçe'ye kazandırılmasının önemine dair yaptığı konuşmalar etkisinde Tercüme Bürosu kurularak hümanist kültürü içeren dünya klasiklerinin listeleri hazırlanmıştır. Adnan Cemgil de yürüttüğü öğretmenlik mesleği dışında vaktinin çoğunu bu çevirilere harcamıştır. Onun yaptığı çevirilerin hepsi Fransızca'dır. Cemgil'in edebiyat, tarih, felsefe ve sosyoloji gibi farklı alanlardaki çevirileri onun çok yönlü bir aydın olduğunu gösteriyordu. Çünkü Çeviri sadece bir dökümanı ait olduğu dilden başka bir dile dönüştürülmesi değil, aynı zamanda çevirdiği eserleri önce hangi, çerçevede oluştuğunun yanı sıra mesajı kavrayarak onu başka bir sistemin koduyla doğru olarak ifade etmektir. Bu noktada Cemgil'in farklı alanlardaki bu çevirileri bir aydın olma özelliklerini kendisinde barındırdığını göstermektedir.

Adnan Cemgil çevirdiği eserlerin yanında iki adet de derleme kitabı yayınlamıştır. Bunlardan ilki *İlim Karşısında İrk Meseleleri* adlı eserdir ve bu eserde Cemgil; Nazi Almanyası ve Türkiyedeki Turancı çevrelerin "üstün ırk" söylemlerini gündeme getirmesine karşı hiç bir ırkın bir diğerinden üstün olmadığını betimleyen bilimsel değerlendirmelere yer vermiştir. Bu derlemede Muzaffer Şenyürek, Muzaffer Şerif Başoğlu'nun eserlerinde ırk üzerine yazdıkları bilimsel yazıların yanında Yurt ve Dünya dergisinde diğer arkadaşlarının yayınladığı yazılara yer verilirken bu derlemede ırk kavramı bilimsel bir çerçeveye incelenerek sosyolojik, antropolojik ve psikolojik yöntemlerle incelenmiştir. Cemgil'in diğer derlemesi ise 1993 yılında yayınladığı *Nazım Hikmet'in Yaşadığı Adalet Dramı ve Açlık Grevi Olayındaki Gerçekler* eseridir. Bu eserde Nazım Hikmet'in hayatının tartışma konusu olduğu bir süreçte hakkında yapılan asılsız

iddialara cevap vermek amacıyla bu derleme kitabı oluşturulmuştur. Nazım Hikmet'in hayatı hakkında gerçekleri ortaya koymak için hazırlanan bu derlemede Kemal Sülker, Abdülkadir Meriçboyu, Atilla Çoşkun ve Adnan Cemgil'in yazılarından oluşturulmuştur.

Aydınlar içerisinde yer aldığı toplumdaki ve bu toplumun geçtiği süreçlerden etkilenirler. Bu etkilenme ile birlikte aydınlar içerisinde bulunduğu topluma karşı sorumluluk hissederken bu sorumluluk sebebiyle topluma faydalı olacak işler içerisinde bulunurlar. Bu aydınlarımızdan olan Adnan Cemgil yaşadığı süreçte Birinci ve İkinci Dünya Harbi, Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu gibi büyük olaylara tanıklık ederken bu süreçte Türk milletinin yaşadığı sorunlarla büyümüş ve ömrü boyunca buna çareler aramak için çağdaşıktan, akıl ve bilimin yolundan ayrılmamıştır.

Türk toplumunun en buhranlı döneminde yaşayan Cemgil yaşadığı bu süreçte barış, demokrasi ve bağımsızlık ideallerinden asla vazgeçmemiş ve Türkiye'nin aydınlanma sürecine katkı sağlamaktan asla geri durmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yirminci yüzyıldaki tüm olaylarına tanıklık eden öğretmen, çevirmen ve yazar kimlikleriyle tanınan Adnan Cemgil, Cumhuriyetin ulusal değerlerini benimseyerek yeni nesillere aktarılmasına büyük katkılar sunmuştur. Yaşadığı süre boyunca Türk İnkılabının en önemli mimarı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği yoldan ayrılmayan Adnan Cemgil, Türk toplumunun refaha, huzura ve barışa kavuşması için yaşamı boyunca aydın olmanın sorumluluklarını taşıyarak 21 Kasım 2001 tarihinde hayata veda etmiştir.

Türk modernleşmesi üzerine çalışmalar yürütmüş Adnan Cemil Bey (Adnan Cemgil) 1909 yılında İstanbul'un Fatih ilçesinde doğmuştur. Annesi ev işleriyle meşgul olurken babası Cemil Bey Ticaret-i Bahriye Mahkemesinde zabıt katibi olarak görev yapmıştır. Adnan Cemil Bey'in büyükbabası ise Osmanlı Dönemi'nde dış ülkelerle ticaret yapan hayriye tüccarı Çankırlı Hacı Ali Efendi'dir. Onun köşkünde doğan Adnan Cemil Bey Birinci Dünya Savaşı sonrası büyükbabasının ölmesi ve ekonomik durumlarının kötüye gitmesi sebebiyle ailesiyle birlikte Kızıltoprak'a taşınarak çocukluğunu burada geçirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde siyasi ve toplumsal dönüşümlerin hızlı yaşandığı bir süreçte; Meşrutiyet yıllarında doğan Adnan Cemil Bey, Osmanlı Dönemi'nin değişimine ve çöküşüne tanıklık ederken İstanbul'un işgalini yaşamış, Kurtuluş Savaşı'nı görmüş ve aynı zamanda yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına şahitlik etmiştir. Henüz 10 yaşındayken, milli kahraman ilan edilen Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in işgale karşı milli bir gösteriye dönüşen cenazesine katılması, "kahrolsun venizelos, Kahrolsun Rumlar, Yaşasın Türkler! diye bağırdığı için İngiliz askerlerinden şiddet görmesi, dayısı ve teyzesinin eşinin Müdafai Milliye gibi milli direniş için kurulan derneklerde görev alan kişiliklerle çocukluğunu geçirmesi onun vatan ve millet sevgisiyle yetişmesinde önemli roller oynamıştır.

Babası Cemil Bey'i 1920 yılında erken yaşta kaybetmesiyle "Adnan Cemgil" olarak çağrılmaya başlanmıştır. Okul hayatını Kadıköy Mekteb-i Sultanisinde tamamlamış ancak İstanbul'un işgaliyle okulu kapandığı için bir süre Yahudi mektebinde eğitime devam etmiş ve sonra Kadıköy Rüştüyesini bitirip lise eğitimini bugünkü Kabataş Lisesinde tamamlamıştır. Özellikle işgal İstanbul'unda geçirdiği çocukluk onun üzerinde derin izler bırakmış, onun vatan ve millet sevgisi henüz bu yaşlarda filizlenmeye başlamıştır. Bu anlamda Adnan Cemgil henüz lise yıllarında Yükseliş Yolu Derneğini kurmuş, üniversite yıllarında ise Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) içerisinde yer alarak arkadaşlarıyla *Birlik* dergisini yayımlamıştır. Milli Türk Talebe Birliği'nin Bulgaristan'ın Razgrad şehrindeki Türk mezarlıklarının tahrip edilmesi sebebiyle başlatılan gösterilerde yer aldığı için gözaltına alınmıştır. Ancak MTTB içerisinde meydana gelen milliyetçilik ve turancılık üzerine başlayan ayrışma sırasında turancı grupların dergiye ve

MTBB'ye hakim olmasıyla bu toplulukla bağına koparmıştır.

Adnan Cemgil lise yıllarında felsefeye olan ilgisi nedeniyle Darülfünunda felsefe eğitimine başlamıştır. Nazi Almanyası Dönemi'nde Hitler'den kaçan bilim adamlarının bu süreçte Darülfünun da görev almasıyla onlardan ders alan Cemgil, faşizmin bilim adamları üzerindeki etkisine bu süreçte şahit olmuş ve hayatı boyunca ırkçılık ve faşizmin insanlık üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmeye çalışmıştır. Cemgil üniversite mezuniyeti sonrası askerliğini yaptıktan sonra kısa bir süreliğine önce Devlet Demir Yollarında tercümanlık yaparken, ardından Ankara Erkek Meslek Öğretim Okulunda Felsefe öğretmeni olarak görev yapmıştır. Bu sırada üniversite yıllarından arkadaşı olan Nazife Hanım ile evlenmiştir.

Köklü bir aileden gelen Nazife Hanım'ın annesi Çemişgezek'te yaşayan Akkoyunluların uç beylerinden bir ailenin kızı olurken, babası ağır ceza reisi olan ve Muğla IV. Kuvay-ı Milliye Başkanı olan Cemal Bey'dir. Nazife Hanım da Adnan Cemgil gibi vatan sevgisiyle büyümüş, vatan için hayatlarını tehlikeye atan insanların çevresinde yetişmiş bir kişiliktir. İyi bir eğitim alan Nazife Hanım İzmir Fransız Okulundan sonra İzmir Kız Lisesi ve sonrasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünü bitirdikten sonra Kız Meslek Yüksek Öğretmen Okulunda öğretmenlik görevini yürütmüştür. 1941 yılında Ankara'da evlenen çiftin 1942 yılında Dumrul ve 1944 yılında Sinan adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşının devam ettiği yıllarda çıkarılan *Yurt ve Dünya* dergisiyle hayatında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Cemgil Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden olan Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi ve Mediha Berkes ile birlikte adını siyasette ve bilim alanında duyuracak olan *Yurt ve Dünya* dergisini yayınlamaya başlamasıyla dergi Ankara "sol'unun" en önemli topluluğu haline gelmiştir. *Yurt ve Dünya* dergisi sanat, edebiyat, politika, sosyoloji gibi birçok bilimsel alanda içeriğin yayımlandığı sol eğilimli bir dergidir. Derginin ilk çıktığı yıllarda tüm dünyada faşizm hareketleri yükselirken faşizmin en büyük simgesinden olan Naziler, İkinci Dünya Savaşını önde götürürken, Türkiye bu durum karşısında yürüttüğü denge siyaseti nedeniyle Almanlara karşı yakın ilişkiler yürütmüştür. Türkiye'nin Almanya'ya karşı yakın ilişkiler yürüttüğü bu süreçte faşizme karşı demokrasiyi savunan, halkçılık ve inkılapçılığı öne çıkaran kapitalizm karşıtı bir yayın politikası sürdüren dergi kısa süre içerisinde tepkileri üzerine toplamayı başarmıştı. Özellikle ırkçılığa karşı yazılan yazıların en şiddetlileri Adnan Cemgil'in kaleminden çıkmıştır. Cemgil yazılarının büyük bir bölümünde ırkçı düşüncelerin toplum içinde yayılmasını engellemek amacıyla ırkçılığı savunanlara bilimsel değerlendirmelerle cevap vermiştir. Çünkü Cemgil, faşizm ve irticayı "tarihin çarklarını geriye doğru döndürmek" olarak nitelendirmiş, ilerleyen ülkelerin önünde yer alan en önemli iki engelin faşizm ve irtica olduğuna dikkat çekmiştir.

Yurt ve Dünya'da dergisinin önemli bir figürü olan Cemgil arkadaşları tarafından "derginin yükünü taşıyan kişi" olarak tasvir edilirken, uzun yıllar derginin fikir ve düşünüş yönünü belirlemiştir. Dergi kimi zaman Marksist, bazen sosyalist bazen de komünistlikle itham edilirken derginin siyasi çizgisi yayımlandığı dönemde tartışıla gelen önemli konulardan biri olmuştur. Cemgil ise bu ithamlara karşı "hepimizin eğilimi var, sol idik ancak Marksist bir dergi değildik" diyerek dergide yapılan tahlil ve yaklaşımların Marksist olmasına rağmen asla komünist olmadıklarını altını çizmiştir. Barışı ve demokrasiyi savunduklarını ve komünist olmadıklarını dile getiren Cemgil'in bu ifadeleri Hitler Almanya'sına sempati duyulan ve ırkçılığın rövaşta olduğu bir süreçte yayın hayatına başlayan derginin Türkçü-Turancı çevreler tarafından komünistlikle suçlanmasına engel olamamıştır.

Aslında Adnan Cemgil'in fikirleri incelendiğinde milliyetçilik karşıtı bir görüşe sahip değil, aksine milliyetçiliği gerçek

manada açıklığa kavuşturmaya ve tanımlamaya çalışan Türk aydınlarından biri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte özellikle Cemgil'in *Yurt ve Dünya* dergisindeki yazılarında Türk milletinin iyi hayat şartlarında yaşamasını sağlamak için mücadele ederek medeniyetler arasında layık olduğu yeri alması için çaba sarf ettiği göze çarpmaktadır. Onun milliyetçilik, batıcılık, demokrasi ve inkılapçılık hakkındaki fikirleri Atatürk'ün fikirleriyle aynı düzlemde yer alırken, onun Atatürk ilkelerine olan bağlılığı ve cumhuriyetin kurucu değerlerine olan saygısı dikkat çekmektedir. Bu anlamda Cemgil inkılapçılığı gelişmiş ve çağdaş bir toplum yaratılması olarak tasvir ederken ileri medeniyet için ileri bir tekniğe yani bilime ihtiyaç olduğunu vurgulamış, aynı zamanda ırkçılığın dünyayla entegre halinde olmanın önünden büyük bir engel olduğunu düşünmüştür. Bu düzlemde Cemgil, milliyetçiliğin Atatürk ilkelerinden olan "inkılapçılıktan" ayrı olmadığını, o dönemde ortaya çıkan milliyetçiliğin ise cumhuriyet rejiminin içine girdiği ilerleme ve batılılaşma yolundan döndürülmeye çalışıldığına işaret etmiştir. Çünkü Cemgil milliyetçiliğin insanların yaşam tarzları, şekilleri ve renklerinden ibaret olmadığına değinirken bu farkların bir sosyal ayrılığa meydan vereceği, mesala sarışınları, esmerleri, güzelleri ve çirkinleri ayrı bir zümre oluşturarak milliyetçiliğin en önemli özelliklerinden biri olan "birliğe" zarar vereceğinin altını çizmektedir. Bu noktada milliyetçiliğin önemli figürlerinden biri olan Ziya Gökalp hakkında övgü ile bahseden sözleri ve kendini onun fikirlerine uyan ve ona ihanet etmemiş bir kişi olarak tanımlaması ise Cemgil'in milliyetçilik anlayışını özetler niteliktedir.

Fakat Cemgil ve arkadaşlarının ırkçılık ve faşizm üzerine yazıları kısa süre içerisinde büyük tepkiler toplamıştır. Bunun üzerine Hasan Ali Yücel; "dergiyi yayınlamaktan vazgeçin, yoksa bunlar (ırkçı-turancılar) benim kafamı yiyecekler diyerek" derginin kapatılmasını tavsiye etmiş ve *Yurt ve Dünya* dergisi böylece kapatılmıştır. Adnan Cemgil *Yurt ve Dünya* dergisi kapatıldıktan sonra Behice Boran ile birlikte 1945 yılında *Ant* dergisini yayınlamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Boran ve Cemgil *Tan* gazetesinde birlikte yazılar yazmaya başlamışlardır. Onların *Tan* gazetesindeki yazıları Adnan Menderes tarafından bir "hürriyet ve demokrasi savaşı" olarak tanımlanmış ve muhalefet saflarında yer alan Menderes'in bu ifadeleri Cemgil'in bir muhalif olarak dikkatleri üzerine çekmesine olmuştur. Bu noktada Cemgil ve arkadaşları (Cemgil'in de yakın çevresinde olan Behice Boran, Sabahattin Ali, Zekeriya ve Sabiha Sertel) Türkiye'de çok partili hayata geçişin etkisiyle muhalif bir dergi olan *Görüşler* dergisi etrafında toplanmışlardır. Bu isimlerin yanında Cumhuriyet Halk Partisi ile görüş ayrılığı yaşayan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Tevfik Rüştü Aras gibi siyasilerin yanında Halide Edip Adıvar, Aziz Nesin ve Sabahattin Ali gibi isimlerin de yer aldığı *Görüşler* dergisi, diktatörlüğe ve faşizme karşı olup demokrasiden yana olan herkesten yazı almayı kararlaştırmış, bu düzlemde dergi demokrasi davasında birleşenlerin ortak platformu olarak görülmüştür. Cemgil'in ise tek bir sayı yayınlanabilen bu dergideki ilk yazısı ise yine faşizm üzerine olmuş ve bu yazısında Peyami Safa'yı düşünceleri ve kitabı hakkında sert bir dille eleştirmiştir. Ancak derginin kadrosu ve yazıları daha ilk günden dikkat çekerken derginin komünizm propagandası yaptığına işaret edilmesi Tan Matbaası'na yapılan saldırılardan *Görüşler* dergisinin de hedef haline gelmesine neden olmuş ve dergi kapatılmak zorunda kalmıştır.

Adnan Cemgil Tan Matbaası Olayları sonrası *Görüşler* dergisinin dağıtılmasıyla öğretmenlik görevinden alınmış ancak sonraki süreçte arkadaşlarıyla birlikte açtığı davayı kazanmış ve öğretmenlik mesleğine dönmüştür. Ancak yazmaktan geri durmayan Cemgil *24 Saat* adlı gazetede çalışmaya karar vermesiyle birlikte öğretmenlikten istifa etmiştir. Bu gazete aslında Demokrat Parti'nin bir gazetesi olarak çalışmayı amaçlasa da Cemgil bu durum için "DP özgürlük mücadelesi veriyor. Ona destek olalım, gazeteye yazalım, ama hiç kimseye angaje olmayız" ifadeleriyle gazetenin amacını belli etmiştir. Gazetenin imtiyaz sahibi Mediha Berkes iken yazı işlerini fiilen idare eden ise Adnan Cemgil olmuştur. Ancak bu gazete Adnan Cemgil'in faaliyet gösterdiği diğer yayınlar gibi kısa süreli olmuş ve yalnızca 13 sayı

çıkabilmiştir. 1948 yılına gelindiğinde ise Cemgil DTCF'deki görevlerinden alınan Pertev Naili Boratav, Niyazi-Mediha Berkes ve Behice Boran gibi işsiz kalmış, bu gruba gazeteleri kapatılan Zekeriya ve Sabiha Sertel de eklenmiştir. Ancak Cemgil diğer arkadaşları gibi yurt dışına çıkmayı düşünmemiştir. Bunun yerine Behice Boran gibi Türkiye'de kalarak geçimini sağlamak amacıyla çeviri yapmaya başlarken bir yandan da gündelik işlerde çalışmış, hatta bakkal dükkanı bile açmıştır.

14 Mayıs 1950 seçimleri Türkiye'de büyük değişimlerin yaşanmasına neden olurken geçmişte Cemgil ve arkadaşlarının desteklediği Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi düşünülenin aksine Türkiye'de "sol" çevrelerin geçmişe nazaran daha da baskı altında kalmasına neden olmuştur. Bunun ilk sinyalleri ise henüz iktidarının ilk yılında DP'nin Kore'ye Türkiye'nin asker gönderme kararına karşı gösterilen Cemgil ve arkadaşları tarafından kurulan Türk Barışseverler Derneği aracılığıyla verilmiştir. Behice Boran başkanlığında kurulan bu cemiyette Adnan Cemgil derneğin Genel Sekreteri olarak görevlendirilirken bir dilekçe hazırlanarak; Kore'ye 4500 kişilik bir askeri kuvvetin gönderilme kararına itiraz edilerek bu kararın Türk ve BM Anayasası'na aykırı olduğu için kararın iptali istenmiştir. 24 bin adet bildiri basılarak bu karar protesto edilirken derneğin kurucuları asker gönderme kararının Türk milletinin menfaatine değil de Amerikan Hükümeti yararına olacağı için karara karşı çıkılmış, Türk milletinin dünya barışına olan bağlılığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Ancak dağıtılan bildiri sebebiyle derneğin üyeleri "milli menfaatlere aykırı beyannameler yaymaktan" suçlanıp tutuklanmıştır. Tutuklanma sonrası Boran ve Cemgil'in polis tarafından evleri aranarak "komünistliğe ait evrak ve vesaik" bulunduğu iddia edilmiştir. Bu sebeple Cemgil bu süreçte 6 ay Ankara ve 7 ay da Nevşehir cezaevinde yatmıştır. Bu durum eşi Nazife Hanımı da etkilemiş ve Adnan Cemgil'in uğradığı politik baskılar Ankara'da öğretmenlik yapan Nazife Hanım'a yönelerek onun Yozgat Lisesine sürülmesine neden olmuştur. Ancak bu ayrılık uzun sürmemiş ve 6-7 Eylül Olaylarından sonra Nazife Hanım öğretmenlikten istifa ederek İstanbul'a gelmiştir. Bu süreçte Adnan Cemgil Evren Yayınlarını kurup ve ansiklopedi yayınlamaya başlarken Nazife Hanım ise Sarıyer Ortaokulu ve Ermeni Lisesinde görev yapmaya başlamıştır.

Cemgil'in siyasete atılması ise 1961 Anayasasının doğurduğu özgürlükçü ortam nedeniyle kurulan Türkiye İşçi Partisi ile olmuştur. Eşi ile birlikte 1962 yılında partiye dahil olan Cemgil, partinin Yürütme Kurulu ve Genel Yönetim Kurulu'nda görev yaparak Atatürk'ün altı ilkesine sol bir yorum katan TİP'in Bursa adayı olmuş, ancak seçilememiştir. Her ne kadar kamuoyunda 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortam oluşsa da TİP çoğu zaman sert propaganda ve saldırılara maruz kalmıştır. Bunun en büyük nedenlerinden birisi ise TİP'e yöneltilen "komünizm savunucusu ve komünist Rusya'dan yönetildiği" iddiaları olmuştur. Komünizm ve Rusya'ya karşı bu dönemdeki olumsuz imge ise Türkiye'nin NATO'nun önemli bir ittifakı olmasıyla hız kazanmıştır. TİP'in ise Batı bloğu ve NATO ittifakı eksenli politikayı eleştirmesi sebebiyle siyasette bir izolasyona uğrarken eleştiri oklarının hedefi olmuştur. Adnan Cemgil 1968 yılı Senato seçimlerinde ise Bursa'ya göre sol'a daha yakın olan Zonguldak'tan seçimlere girmiş, ancak yine kazanamamış tekrardan Genel ve Merkez Yönetim Kurullarında görev yapmıştır.

Fakat 1969 yılı genel seçimlerinde de siyasi olarak bir varlık gösteremeyen TİP, 12 Mart Askeri Muhtarıyla kapatılınca Cemgil yargılanmadan partiden ayrılmış ve siyasi hayatını sonlandırmıştır. Adnan Cemgil'in siyasetten uzaklaşmasının bir diğer önemli sebebi ise oğlu Sinan Cemgil'in öldürülmesi olmuştur. Babası gibi siyasetin içinde yer almak isteyen Sinan Cemgil Orta Doğu Teknik Üniversitesinde eğitimini sürdürürken bazı fikir klüplerine üye gençlerle birlikte farklı örgütler içerisinde bulunmuştur. 68 kuşağının Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan gibi sembol isimlerinden olan Sinan Cemgil banka soyuma, ABD'li askerlerin kaçırılması, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu adı altında giriştiği illegal faaliyetler gibi olaylar nedeniyle emniyet güçleri tarafından hakkında yakalama kararı çıkartılmıştır. Bu sebeple

Kahramanmaraş'ın Nurhak ilçesinde saklandığı sırada emniyet güçleri ile girdiği çatışma sonucu öldürülmüştür. Oğlunu kaybeden ve büyük bir acı yaşayan Adnan Cemgil bu olayın da etkisiyle politik hayatını sonlandırmıştır. Bu anlamda Adnan Cemgil politik hayatından çok Türk modernleşmesine verdiği katkılarla tanınmıştır. Cemgil Batı'da bilgi ve birikimin Batı'yı günümüzdeki duruma getirdiğini, Batı medeniyetlerinin Ortaçağ karanlığını devirip kendilerine yeni bir medeniyet yolu açan hamlelerinin Türk milletinin de ileriliği için de kabul edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu anlamda Batı hayranlığından ziyade Batı'da iyi olanın alınması gerektiğine değinen Cemgil'in batıcılık hakkındaki görüşleri Atatürk ile aynı paralelde olurken Atatürk'ün "memleketler çeşitlidir, fakat uygarlık birdir ve bir milletin gelişmiş için de bu tek uygarlığa katılması gerekir" sözleriyle aynı anlama gelen "Türk milletinin ileri bir medeniyet seviyesine yükselmesi için gerekli adımlar atıldı. Bu medeniyet Garp medeniyetinden başka bir şey değildi" sözü onun cumhuriyetin kurucu değerlerine karşı bakışını ortaya koymaktadır.

Cemgil'e göre cumhuriyet inkılabının getirdiği en köklü fikirlerden birinin Batının kaynaklarına giderek yeni düşünüşün pınarlarından alınan özle yeni Türk bilgi ve sanatını kurmaktır. Cemgil Batı'ya olumsuz bakanları ve bu konuda yazılanları da tenkit etmiştir. Tenkitin önemine dikkat çeken Cemgil, Batı'nın medeni uygarlık seviyesine yükselmesinde tenkitin önemli bir yer tuttuğunu ve bu nedenle de inkılabın yarısının tenkitten oluştuğunu işaret etmiştir. Bu anlamda sosyolojiden tarihe, siyasetten ekonomiye kadar her alanda yayınlanan mecmua ve kitapların tenkidi konusunda yaptığı değerlendirmeler ise onun çeşitli müspet bilimler hakkında sahip olduğu bilgi ve birikime işaret etmiştir. Bu yüzden Cemgil yazılarında Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali, Rönesans ve Reform gibi tarihi aşamaları ayrıntılı bir şekilde çözümleyip tenkit ederken aynı zamanda Atatürk ilkelerinden olan İnkılapçılığın önemine dikkat çekmiştir.

Atatürk'ün inkılapçılık anlayışına uygun olarak Türkiye'de çağdaş kültürün temellerine inmek amacıyla kültür reformlarını hızlandırmak ve Cumhuriyet modernleşmesine katkı sağlamak amacıyla Hasan Ali Yücel'in bakanlığı zamanında yapılan hamlelere diğer aydınlar gibi Adnan Cemgil de büyük katkılarda bulunmuştur. Özellikle Platon'un *Epinomis ve Menon*, Diderott'un *Görenlerin Yararına Körler Hakkında Mektup, Konuşmalar, Kadenci Jacques ve Efendisi ve Rameau'nun Yeğeni* gibi 40'a yakın eseri çevirerek Türk kültür hayatına sunmuştur. Yücel'in Birinci Neşriyat Kongresinde bu konuya dair batı kültürünün bir parçası olmak için medeni dünyanın klasiklerinin Türkçe'ye kazandırılmasının önemine dair yaptığı konuşmalar etkisinde Tercüme Bürosu kurularak hümanist kültürü içeren dünya klasiklerinin listeleri hazırlanmıştır. Adnan Cemgil de yürüttüğü öğretmenlik mesleği dışında vaktinin çoğunu bu çevirilere harcamıştır. Onun yaptığı çevirilerin hepsi Fransızca'dır. Cemgil'in edebiyat, tarih, felsefe ve sosyoloji gibi farklı alanlardaki çevirileri onun çok yönlü bir aydın olduğunu gösteriyordu. Çünkü Çeviri sadece bir dökümanı ait olduğu dilden başka bir dile dönüştürülmesi değil, aynı zamanda çevirdiği eserleri önce hangi, çerçevede oluştuğunun yanı sıra mesajı kavrayarak onu başka bir sistemin koduyla doğru olarak ifade etmektir. Bu noktada Cemgil'in farklı alanlardaki bu çevirileri bir aydın olma özelliklerini kendisinde barındırdığını göstermektedir.

Adnan Cemgil çevirdiği eserlerin yanında iki adet de derleme kitabı yayınlamıştır. Bunlardan ilki *İlim Karşısında İrk Meseleleri* adlı eserdir ve bu eserde Cemgil; Nazi Almanyası ve Türkiyedeki Turancı çevrelerin "üstün ırk" söylemlerini gündeme getirmesine karşı hiç bir ırkın bir diğerinden üstün olmadığını betimleyen bilimsel değerlendirmelere yer vermiştir. Bu derlemede Muzaffer Şenyürek, Muzaffer Şerif Başoğlu'nun eserlerinde ırk üzerine yazdıkları bilimsel yazıların yanında Yurt ve Dünya dergisinde diğer arkadaşlarının yayınladığı yazılara yer verilirken bu derlemede ırk kavramı bilimsel bir çerçeveye incelenerek sosyolojik, antropolojik ve psikolojik yöntemlerle incelenmiştir. Cemgil'in diğer derlemesi ise 1993 yılında yayınladığı *Nazım Hikmet'in Yaşadığı Adalet Dramı ve Açlık Grevi Olayındaki*

Gerçekler eseridir. Bu eserde Nazım Hikmet'in hayatının tartışma konusu olduğu bir süreçte hakkında yapılan asılsız iddialara cevap vermek amacıyla bu derleme kitabı oluşturulmuştur. Nazım Hikmet'in hayatı hakkında gerçekleri ortaya koymak için hazırlanan bu derlemede Kemal Sülker, Abdülkadir Meriçboyu, Atilla Çoşkun ve Adnan Cemgil'in yazılarından oluşturulmuştur.

Aydınlar içerisinde yer aldığı toplumdaki ve bu toplumun geçtiği süreçlerden etkilenirler. Bu etkilenme ile birlikte aydınlar içerisinde bulunduğu topluma karşı sorumluluk hissederken bu sorumluluk sebebiyle topluma faydalı olacak işler içerisinde bulunurlar. Bu aydınlarımızdan olan Adnan Cemgil yaşadığı süreçte Birinci ve İkinci Dünya Harbi, Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu gibi büyük olaylara tanıklık ederken bu süreçte Türk milletinin yaşadığı sorunlarla büyümüş ve ömrü boyunca buna çareler aramak için çağdaşıktan, akıl ve bilimin yolundan ayrılmamıştır.

Türk toplumunun en buhranlı döneminde yaşayan Cemgil yaşadığı bu süreçte barış, demokrasi ve bağımsızlık ideallerinden asla vazgeçmemiş ve Türkiye'nin aydınlanma sürecine katkı sağlamaktan asla geri durmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yirminci yüzyıldaki tüm olaylarına tanıklık eden öğretmen, çevirmen ve yazar kimlikleriyle tanınan Adnan Cemgil, Cumhuriyetin ulusal değerlerini benimseyerek yeni nesillere aktarılmasına büyük katkılar sunmuştur. Yaşadığı süre boyunca Türk İnkılabının en önemli mimarı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği yoldan ayrılmayan Adnan Cemgil, Türk toplumunun refaha, huzura ve barışa kavuşması için yaşamı boyunca aydın olmanın sorumluluklarını taşıyarak 21 Kasım 2001 tarihinde hayata veda etmiştir.

Erkan AYDINLI

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar:

Cumhuriyet, 29 Temmuz 1950.

Cumhuriyet, 26 Temmuz 1950.

CEMGİL, Adnan, **Görüşler**, 1 Aralık 1945.

CEMGİL, Adnan, **Yurt ve Dünya**, Cilt: 1, Sayı: 3, Mart 1941.

CEMGİL, Adnan, **Yurt ve Dünya**, Cilt:1, Sayı: 5, Mayıs 1941.

CEMGİL, Adnan, **Yurt ve Dünya**, Cilt: 2, Sayı: 11, Kasım 1941.

CEMGİL, Adnan, **Yurt ve Dünya**, Cilt: 3, Sayı: 19, Aralık 1942.

CEMGİL, Adnan, **Yurt ve Dünya**, Cilt: 3, Sayı 24, 30 Aralık 1942.

CEMGİL, Adnan, **Yurt ve Dünya**, Cilt: 4, Sayı: 34, Kasım 1943.

CEMGİL, Adnan, **Yurt ve Dünya**, Cilt: 5, Sayı: 37, Ocak 1944.

Araştırma Eserleri:

AYDINLI, Erkan, "Türkiye'de Rus Düşmanlığının Amerika Ekseninde Anti-komünizme Evrimi ve Komünizmle Mücadele Dernekleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2021.

BERKES, Niyazi, **Unutululan Yıllar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2019.

CEMGİL, Adnan, **Nazım Hikmet'in Yaşadığı Adalet Dramı ve Açlık Grevi Olayındaki Gerçekler**, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1993.

ÇETİK, Mete, Üniversitede Cadı Avı: **1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafaası**, Dipnot Yayınları, 2008, Ankara.

ÇIKAR, Mustafa, **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1998.

DUMAN, Doğan, "Kore Savaşı ve Türkiye'de Savaş karşıtı Bir Örgütlenme: Türk Barışseverler Cemiyeti", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 39, 2019-Güz,

FEYZİOĞLU, Turhan, **Nurhak Dağlarından Sonsuzluğa Sinan**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2003.

GEVREK, Meltem Ağduk, "Yurt ve Dünya (1941-1944)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.

ŞAHİN, Eren, "Cumhuriyet Döneminde Aydın Bir Öğretmen: Adnan Cemgil-Hayat ve Fikirleri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2020.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2005, Ankara.

Sözlü Tarih:

GEVREK, Meltem Ağduk, Adnan Cemgil ile Yaptığı Görüşmenin Ses Kaydı, 17.10.1993, Milli Kütüphane Yer No: FL CD 2010 DK 392.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/adnan-cemgil-1909-2001/?pdf=7037> adresinden erişilmiştir